

**Ontwikkeling kerndoelen Nederlands,
rekenen/wiskunde, burgerschap en digitale
geletterdheid voor het primair onderwijs en de
onderbouw van het voortgezet onderwijs**

Opdracht aan SLO

April 2022

Inhoudsopgave

1. Doelstelling	3
2. Uitgangspunten	3
3. Opbrengsten.....	4
4. Kwaliteitscriteria voor de uit te werken conceptkerndoelen.	5
5. Proces en governance	8
Bijlage 1 Rationale van het funderend onderwijs	10

1. Doelstelling

Het ministerie van OCW geeft SLO de opdracht om het huidige landelijke curriculum te actualiseren voor Nederlands, rekenen/wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs, inclusief de kerndoelen voor het (voortgezet) speciaal onderwijs.¹ Dit leidt tot een geactualiseerd landelijk curriculum voor de basisvaardigheden, dat wettelijk wordt vastgesteld na het beproeven ervan in de praktijk en na politieke goedkeuring. Daarmee gelden deze kerndoelen voor alle leerlingen en scholen in het primair onderwijs (po) en de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo), en het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so).

Deze opdracht beschrijft de uitgangspunten voor de actualisatie, de opbrengsten daarvan, de kwaliteitscriteria waaraan die opbrengsten moeten voldoen en het proces waarin ze tot stand komen. Op basis van deze opdracht ontwikkelt SLO werkinstructies voor de teams die aan de slag gaan met Nederlands, rekenen/wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid.

2. Uitgangspunten

Voor het actualiseren van het landelijk curriculum voor Nederlands, rekenen/wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid voor po en de onderbouw vo gelden de volgende uitgangspunten:

- De conceptkerndoelen gaan bestaan uit één set kerndoelen voor po en één set kerndoelen voor onderbouw vo. Er wordt gewerkt vanuit eenzelfde definitie van het begrip 'kerndoelen', namelijk doelstellingen die beschrijven waar leerlingen mee in aanraking moeten komen (aanbod), welke inspanning er van hen verwacht wordt met het oog op ervaringen en wat ze uiteindelijk moeten beheersen. Zie 4.6 voor een nadere omschrijving hiervan.
- De conceptkerndoelen worden uitgewerkt in lijn met de rationale (zie bijlage I) waarin de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming zijn benoemd. De rationale geeft een kader voor en richting aan de ontwikkeling van de conceptkerndoelen. Hiermee draagt de rationale bij aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum in het po en de onderbouw van het vo, en het (v)so.
- De conceptkerndoelen worden gelijktijdig uitgewerkt voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs om een doorlopende leerlijn tot stand te brengen. De conceptkerndoelen gelden voor alle leerlingen met uitzondering van zeer moeilijk lerende en (ernstig) meervoudig beperkte leerlingen.
- Om de kerndoelen ook voor het (v)so relevant en bruikbaar te maken worden waar nodig specificaties bij de conceptkerndoelen po en de onderbouw vo ontwikkeld. Voor zeer moeilijk lerende/ernstig meervoudig beperkte leerlingen zijn aangepaste kerndoelen nodig. Daarnaast worden leervoorwaardelijke kerndoelen opgesteld voor het (v)so. Hoe dit proces zich verhoudt tot het proces voor de conceptkerndoelen wordt beschreven in deel 5, proces en governance.
- Er wordt gewerkt vanuit een gemeenschappelijke architectuur om te komen tot een consistente uitwerking van conceptkerndoelen voor de verschillende sectoren en leergebieden. De architectuur heeft betrekking op de ordening en presentatie van inhoud in curricula. Daarbij wordt gestreefd naar consistentie in opbouw en uitwerking. Voor de kerndoelen betekent dit: het realiseren van afstemming tussen conceptkerndoelen van verschillende leergebieden, afstemming tussen

¹ De kerndoelen en het referentiekader taal en rekenen.

po en onderbouw vo en afstemming met bovenbouw vo. SLO levert werkinstructies en formats aan de teams om te komen tot een gemeenschappelijke architectuur.

- De conceptkerndoelen worden uitgewerkt op basis van in elk geval:
 - a. de huidige kerndoelen primair onderwijs, speciaal (voortgezet) onderwijs en voortgezet onderwijs en het referentiekader taal en rekenen,
 - b. de probleemanalyses van de leergebieden Nederlands, rekenen/wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid opgesteld door SLO en afgestemd met betrokkenen.
 - c. voor zo ver bruikbaar de opbrengsten van Curriculum.nu, rekening houdend met de aanbevelingen van de wetenschappelijke curriculumcommissie,
 - d. verkenningen/evaluaties ten behoeve van de vier leergebieden, waaronder de evaluatie van het referentiekader taal en rekenen en de nadere verkenning rekenen/wiskunde voor zover mogelijk, de conceptexamenprogramma's vmbo, havo en vwo voor in elk geval Nederlands, wiskunde en maatschappijleer.
- De conceptkerndoelen doen recht aan de vrijheid van inrichting en de pedagogisch- didactische vrijheid van de school, conform artikel 23, lid 2, van de grondwet.

3. Opbrengsten

In dit proces komen voor Nederlands, rekenen-wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid de volgende producten tot stand:

- Tussenproduct 1: Karakteristiek en raamwerk van conceptkerndoelen per leergebied
- Tussenproduct 2: Gezamenlijk raamwerk van conceptkerndoelen van de vier leergebieden voor po en onderbouw vo
- Tussenproduct 3: Uitwerking selectie(s) conceptkerndoelen per leergebied
- Tussenproduct 4: Uitwerking volledige set conceptkerndoelen per leergebied
- Eindproduct: Conceptkerndoelen voor genoemde vier leergebieden voor primair en voortgezet onderwijs + voorstel vervolg referentiekader + toelichtingsdocument

Karakteristiek en raamwerk van conceptkerndoelen (tussenproduct 1)

De karakteristiek beschrijft wat het leergebied kenmerkt in po en onderbouw vo. Het laat zien hoe de rationale met de drie doeldomeinen (bijlage I) en de beschrijving met onderscheidende kenmerken van de po- en vo-sector zich vertalen naar het leergebied. De karakteristiek is richtinggevend voor inhoudelijke keuzes in het raamwerk. Het raamwerk geeft per leergebied op hoofdlijnen aan voor welke inhoud uit het leergebied conceptkerndoelen ontwikkeld gaan worden. De raamwerken per leergebied vormen de input voor tussenproduct 2: het gezamenlijk raamwerk.

Gezamenlijk raamwerk van conceptkerndoelen (tussenproduct 2)

Het gezamenlijk raamwerk geeft een schetsmatige indeling van alle kerndoelen Nederlands, rekenen/wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid in po en onderbouw vo. Het doel van het raamwerk is tweeledig. Ten eerste is het bedoeld om samenhang en consistentie in de ordening en structuur van de vier sets kerndoelen po en onderbouw vo te realiseren binnen het leergebied en tussen de schoolsoorten. Ten tweede is het bedoeld om inzichtelijk te maken wat de inhoudelijke samenhang, onderlinge relaties en eventuele overlappendheid is tussen de vier

leergebieden. Het raamwerk is voorzien van een heldere en bondige toelichting en verantwoording van keuzes.

Uitwerking selectie conceptkerndoelen (tussenproduct 3)

Per leergebied worden eerst één of meer selecties van conceptkerndoelen voor po en onderbouw vo uitgewerkt. Deze fasering wordt gehanteerd om eerst een beperkt aantal kerndoelen zo goed mogelijk door te ontwikkelen, om zodoende te komen tot consensus – ook tussen leergebieden – over een consistente wijze van doelformuleringen die daarna bij de overige uitwerkingen kan worden toegepast. Hierin wordt ook meegenomen in hoeverre kennis, vaardigheden, en houdingen gedifferentieerd moeten worden in onderbouw vo.

Uitwerking hele set conceptkerndoelen (tussenproduct 4)

Vervolgens wordt per leergebied het geheel van conceptkerndoelen opgeleverd.

Conceptkerndoelen + toelichtingsdocument + voorstel vervolg referentiekader (eindproduct)

Het eindproduct bevat:

- de karakteristieken van de leergebieden,
- de complete, geordende set uitgewerkte conceptkerndoelen po en onderbouw vo,
- voor Nederlands en rekenen/wiskunde een voorstel op hoe de conceptkerndoelen zich verhouden tot het huidige referentiekader taal en rekenen: in hoeverre ondervangen de conceptkerndoelen de functie en de inhoud van het referentiekader voor po en onderbouw vo? En hoe dit kan worden verbonden met de bijstelling van de examenprogramma's Nederlands en wiskunde in de bovenbouw vo?

Het toelichtingsdocument bevat een verantwoording op hoofdlijnen waarin toelichting en rekenschap wordt gegeven van de belangrijkste keuzes die gemaakt zijn.

4. Kwaliteitscriteria voor de uit te werken conceptkerndoelen

Deze paragraaf beschrijft de kwaliteitscriteria waaraan de conceptkerndoelen voor Nederlands, rekenen-wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid moeten voldoen.

- 1. Ontwerpruimte:** de conceptkerndoelen worden ontworpen voor 70 procent van de onderwijstijd.
 - i. De conceptkerndoelen per leergebied worden ontworpen binnen de vooraf vastgestelde normatieve omvang van het betreffende leergebied in het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs.² Dit wordt zichtbaar in het aantal en/of uitwerking van de conceptkerndoelen.
- 2. Doeldomeinen:** de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming hebben een herkenbare weerspiegeling in de totale set van conceptkerndoelen voor po en onderbouw vo.
- 3. Kanselijkheid:** de conceptkerndoelen dragen bij aan het

² Voor de verdeling van de ontwerptijd per leergebied in po en onderbouw vo, zie publicatie Verdeling van ontwerptijd voor ontwikkeling van kerndoelen in po en onderbouw vo. De normatieve omvang krijgt geen wettelijke status en is niet voorschrijvend voor de onderwijstijd in de praktijk.

bevorderen van kansengelijkheid in het curriculum:³

- i. De conceptkerndoelen doen recht aan de diversiteit in de samenleving (diversificatie) door de keuze van inhouden, perspectieven bij die inhouden en de formulering /gebruik van begrippen in kerndoelen. Bij de nadere uitwerking van de conceptkerndoelen worden waar relevant voorstellen opgenomen over hoe racisme, discriminatie, antisemitisme, koloniaal verleden en migratiegeschiedenis stevig worden verankerd in het curriculum, zoals per motie gevraagd.⁴
- ii. Geletterdheid krijgt in de conceptkerndoelen van de andere leergebieden een expliciete plek, waarbij talige kennis, vaardigheden zoveel mogelijk met inhouden van het leergebied in kwestie worden verbonden.
- iii. Reken- en wiskundige kennis, vaardigheden krijgen in de daarvoor relevante leergebieden een expliciete plek, waarbij reken- en wiskundige kennis, vaardigheden zoveel mogelijk met inhouden van het leergebied in kwestie worden verbonden.
- iv. Loopbaanleren/LOB-vaardigheden krijgen in de vier leergebieden een passende plek in po en onderbouw vo.

4. Doorlopende leerlijn: de conceptkerndoelen functioneren in een stelsel waarin sprake is van een drempelloze overgang tussen po en onderbouw vo.

- i. De conceptkerndoelen po en onderbouw vo zijn zo geformuleerd dat een drempelloze overgang tussen po en onderbouw vo wordt gefaciliteerd.
 - a) De uitwerking van de conceptkerndoelen van elk leergebied draagt bij aan een logische en beredeneerde opbouw van po naar onderbouw vo.
 - b) Er wordt daarbij kritisch afgewogen in hoeverre inhouden in beide sectoren passend en nodig zijn voor de doelgroep;
- ii. De conceptkerndoelen onderbouw vo worden geformuleerd voor einde leerjaar 2 (vmbo/havo/vwo). Waar nodig voor een passende leerroute naar bovenbouw vo, worden aanvullende kerndoelen geformuleerd voor leerjaar 3 (havo/vwo).
- iii. De conceptkerndoelen sluiten aan bij de relevante conceptexamenprogramma's bovenbouw vo voor zover die tijdig beschikbaar zijn.⁵

5. Samenhang: de conceptkerndoelen bieden de basis voor een samenhangend curriculum:

- i. De conceptkerndoelen worden voor po en onderbouw vo zoveel mogelijk op een consistente wijze opgebouwd en uitgewerkt: beide sets conceptkerndoelen hebben een vaste opbouw waarin dezelfde leergebieden worden onderscheiden.
- ii. Wanneer inhouden in meerdere leergebieden voorkomen, wordt gezorgd voor een consistente uitwerking en formulering. Daarbij wordt:
 - a) bepaald voor welk(e) leergebied(en) deze inhoud

³ De kwaliteitscriteria zijn gebaseerd op het SLO-rapport Beoordelingskader Kansengelijkheid (SLO, 2020) en het advies Kaders voor kansen (Wetenschappelijke curriculumcommissie, 2021). De genoemde kwaliteitscriteria zijn niet alléén relevant voor het bevorderen van kansengelijkheid. Bovendien zijn naast deze criteria ook andere criteria (deels) relevant voor kansengelijkheid, zoals ontwerpruimte en doeldomeinen.

⁴ Kamerstukken 2019/20, 31 293, nr. 540.

⁵ Bij de latere uitwerking van kerndoelen in leerlijnen is het van belang dat dit ook aansluit bij voorschoolse educatie.

- daadwerkelijk tot de kern behoort (geen ongewenste overlap);
- b) duidelijk gemaakt wat het leergebiedspecifieke perspectief is van waaruit het leergebied bijdraagt aan de kennis, vaardigheden, en houdingen;
- c) de analyse samenhang (17-12-2019) benut.
- iii. Vaardigheden worden leergebiedspecifiek uitgewerkt. Dit gebeurt op consistente wijze in alle leergebieden waarbij relevante vaardigheden verbonden worden aan de inhoud van het leergebied.

6. Doelformuleringen:

- i. De conceptkerndoelen zijn geformuleerd als aanbodsdoelen, beheersingsdoelen of ervaringsdoelen.
 - a) Aanbodsdoelen: beschrijven het beoogde curriculum waar een school in haar onderwijsaanbod voor heeft te zorgen. Ze expliciteren waar iedere leerling recht op heeft dus het 'wat' waar iedere leerling mee in aanraking dient te komen. (*De school brengt leerlingen in aanraking met ...*)
 - b) Beheersings- en ervaringsdoelen: beschrijven waar het onderwijs op gericht is en wat er bereikt wil worden als het gaat om kennis, vaardigheden en houdingen.
 - Ervaringsdoelen beschrijven welke inspanning van leerlingen wordt verwacht met het oog op ervaringen en/of expressieve reacties.
 - Beheersingsdoelen beschrijven net als het huidige referentiekader taal en rekenen het realiseren van leeropbrengsten, dat zijn de minimale streefwaarden als het gaat om kennis en vaardigheden.
- ii. De conceptkerndoelen zijn concreet geformuleerd: de mate van concreetheid zit tussen de huidige, globaal geformuleerde kerndoelen en de uitwerking van het huidige referentiekader taal en rekenen in.
- iii. De conceptkerndoelen hebben een consistente opbouw bestaande uit een doelformulering en waar nodig een uitwerking:

De doelformulering bestaat uit maximaal twee zinnen en bevat in elk geval de componenten ABC:

- A. *audience* (publiek): indien aanbod 'de school'; indien ervaring/beheersing 'de leerling' (enkelvoud);
- B. *behaviour* (waarneembaar gedrag + eventueel omstandigheden/context): in handelingswerkwoord(en) wat de leerling aangeboden krijgt, ervaart of beheerst;
- C. *content* (object van leren): inhoud, met concepten, kennis en/of houdingen.

Om de doelformulering voldoende te specificeren, kan een uitwerking worden toegevoegd. Deze wordt aangeduid met: 'Het gaat hierbij om'.

- iv. De conceptkerndoelen bevatten handelingswerkwoorden die zoveel mogelijk waarneembaar gedrag beschrijven en consistent zijn tussen leergebieden.

5. Proces en governance

Wat betreft het proces, wordt achtereenvolgens ingegaan op de opdrachtnemer, de samenstelling van de teams voor Nederlands, rekenen/wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid, de jaarplanning, advieskring en brede betrokkenheid.

Opdrachtnemer

De opdracht van OCW tot het bijstellen van de huidige kerndoelen voor po en onderbouw vo wordt uitgevoerd door SLO. SLO heeft daarvoor binnen haar organisatie een programmateam ingericht dat in opdracht van de directie van SLO zorgdraagt voor sturing (inhoudelijk en procesmatig) op de totstandkoming van de conceptkerndoelen en het bewaken van de kwaliteit daarvan. SLO informeert op vaste momenten de opdrachtgever over het proces, de voortgang daarvan en hoe de kwaliteitscriteria functioneren na oplevering van (tussen)producten. De directie van SLO draagt de eindverantwoordelijkheid voor de op te leveren conceptkerndoelen.

Samenstelling teams

De conceptkerndoelen worden opgesteld in nauwe samenwerking tussen leraren, vakexperts en curriculumexperts.⁶ Hiervoor worden in samenwerking met onder meer de vakverenigingen teams ingericht voor elk van de vier leergebieden. SLO is als opdrachtnemer verantwoordelijk voor de inrichting en vormgeving van de teams binnen de vastgestelde kaders.

Aanpak kerndoelen (voortgezet) speciaal onderwijs

Voor het speciaal onderwijs (normaal en moeilijk lerend) en voortgezet speciaal onderwijs (uitstroomprofiel vervolgonderwijs) worden de reguliere (tussen)producten getoetst op relevantie, bruikbaarheid en toepasbaarheid in het (v)so. Op basis daarvan worden aanbevelingen voor het (v)so gedaan en waar nodig specificaties toegevoegd aan de reguliere conceptkerndoelen.

Ten aanzien van het speciaal onderwijs (zeer moeilijk lerend/ernstig meervoudig beperkt) en voortgezet speciaal onderwijs (uitstroomprofiel arbeidsmarkt en dagbesteding) worden de reguliere (tussen)producten getoetst op relevantie, bruikbaarheid en toepasbaarheid in het (v)so. Op basis daarvan worden aanbevelingen voor het (v)so gedaan en specificaties toegevoegd aan de reguliere conceptkerndoelen en worden aanvullende functionele kerndoelen ontwikkeld.

Aanvullend op de aangepaste conceptkerndoelen worden voor het gehele (v)so leervoorwaardelijke kerndoelen opgesteld.

In deze aanpak wordt gewerkt met curriculumexperts, doelgroepexperts en twee specifieke advieskringen.

Jaarplanning

De start van het bijstellingstraject is zomer van 2022. Het traject kent een maximale doorlooptijd van 12 maanden.

Advieskring

Het is van belang om naast de perspectieven van leraren,

⁶ Kamerstukken 2019/20, 31 293, nr. 523.

lerarenopleiders/vakdidactici en curriculumexperts in de teams ook andere perspectieven te betrekken bij het realiseren van bruikbare kerndoelen voor het onderwijs. Daarvoor wordt er voor elk leergebied een advieskring samengesteld. De advieskring heeft een tweeledig doel:

- Inbrengen van expertise waar het kernteam niet direct in voorziet, maar die op weg naar het realiseren van conceptkerndoelen wel nodig is;
- Reflecteren op de (tussen)resultaten en actief meedenken.

Het gaat hierbij onder andere om vakverenigingen, wetenschappers, leermiddelenmakers, toetsontwikkelaars, leraren (v)so en bovenbouw vo. Van de feedback van de advieskring en de eventuele verwerking daarvan in de conceptkerndoelen wordt verslag gelegd.

Brede betrokkenheid

Leraren en andere betrokkenen zullen via regionale bijeenkomsten worden betrokken om hen te informeren en de gelegenheid te bieden om in gesprek te gaan met leden van de teams over tussenproducten. Ook wordt rondom het bijstellingstraject een (pro)actief communicatiebeleid gevoerd, zodat belangstellenden goed worden geïnformeerd. De leden van de teams zullen daarbij een actieve rol spelen in het communiceren over (tussen)producten richting hun achterban.

Eindopbrengst en vervolgstappen

SLO levert de conceptkerndoelen en het voorstel i.r.t. het referentiekader taal en rekenen op aan de minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs. Het werk van de teams is hiermee afgerond. De conceptkerndoelen zullen vervolgens tijdens de zogenaamde fase van beproeven, op bruikbaarheid (uitvoerbaarheid) worden geëvalueerd in de schoolpraktijk. De doorlooptijd van de fase besluit naar verwachting een schooljaar. Tijdens deze fase zal ook voorbeeldesmateriaal worden geselecteerd en ontwikkeld. De minister legt de conceptkerndoelen ter advies voor aan de wetenschappelijke curriculumcommissie. De adviezen van de curriculumcommissie worden meegenomen om te komen tot definitieve kerndoelen. Op basis van het tijdens de fase van beproeven ontwikkelde en geselecteerde voorbeeldmateriaal worden ondersteunende uitwerkingen ontwikkeld.

Bijlage 1 Rationale van het funderend onderwijs

De rationale geeft een beschrijving van waartoe onderwijsactiviteiten in het funderend onderwijs dienen. De rationale vervult twee functies. Ten eerste geeft een rationale een kader waarmee keuzes gemaakt kunnen worden binnen de bijstelling van het formele landelijke curriculum.⁷ Ten tweede biedt de rationale een kader waarmee scholen onderwijsactiviteiten kunnen vormgeven. De rationale borgt een brede benadering van onderwijs.

De drie doeldomeinen als basis

Het funderend onderwijs heeft een belangrijke functie in het toerusten van de nieuwe generatie voor de huidige en toekomstige samenleving. Het beoogt alle leerlingen, ongeacht hun potentie, interesse, ambitie of achtergrond, gelijke kansen te bieden om kennis, vaardigheden en houdingen te ontwikkelen en doelen te bereiken. Dit komt tot uitdrukking in drie doeldomeinen waarop het funderend onderwijs gericht is: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. De school heeft als opdracht om aan deze doeldomeinen te werken:

Kwalificatie

Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen te onderwijzen in basiskennis en -vaardigheden, waarmee alle leerlingen hun potentieel kunnen realiseren en wat leerlingen nodig hebben voor toekomstige studies en de uitoefening van toekomstige beroepen.

Socialisatie

Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen bekend te maken en te verbinden met culturen, tradities en praktijken in de samenleving, waaronder democratische normen en waarden.

Persoonsvorming

Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen ervaringen te bieden die aanzetten tot nadenken over henzelf als persoon in de wereld.

In goed onderwijs zijn deze drie doeldomeinen onderling verbonden en altijd tegelijkertijd aan de orde. Binnen het funderend onderwijs kan hierop verschillende manieren invulling aan worden gegeven, maar altijd binnen de kaders van de democratische rechtsstaat. Veranderingen in de samenleving bepalen de visie op wat een leerling in de toekomst nodig heeft. Dat maakt systemisch bijstellen van het curriculum noodzakelijk, maar altijd met oog voor de brede functie van het onderwijs.

Een dergelijk breed, inclusief en gevarieerd curriculum wordt geformaliseerd in kerndoelen en eindtermen. Hierin komt tot uiting het *recht* van alle leerlingen om in aanraking te komen met een onderwijsaanbod dat hun eigen horizon overstijgt of waar ze van huis uit niet automatisch toegang toe hebben. Hierin komt daarnaast tot uiting de *plicht* van het onderwijs om leerlingen in aanraking te brengen met thema's en vraagstukken waartoe zij zich moeten verhouden in de huidige democratische samenleving. In aansluiting hierop moet het curriculum recht doen aan de diversiteit aan identiteiten van de leerlingenpopulatie.

⁷ Kerndoelen, eindtermen en het referentiekader taal en rekenen.